

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM NATIJALARINI BAHOLASHNING KVALIMETRIK MODELI

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti

Beg'amova Sadoqat Nurbek qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida ta'lim natijalarini baholash jarayonida kvalimetrik yondashuv asosida talabalarda kompetensiyalarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni, ta'lim natijalarini sifat va miqdor jihatdan aniqlash imkonini beruvchi kvalimetriya nazariyasining pedagogik baholash tizimidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, ta'lim natijalarini baholash mezonlari, indikatorlari va darajalarini aniqlash orqali talabalarning kasbiy, umumiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari asoslab berilgan. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish, baholash jarayonining shaffofligi va obyektivligini ta'minlashda kvalimetrik baholashning samaradorligi yoritilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish hamda ta'lim natijalarini baholash tizimini takomillashtirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Kvalimetriya, mezon –indikator –ko'rsatkich, kognitiv-integrativ, pedagogik texnologiya, diagnostika.

Baholash tushunchasi endilikda nafaqat o'quvchilar va ularning yutuqlari,

balki muassasaning o'zi, uning professor-o'qituvchilari, tashqi aloqalari va butun

ta'lim tizimiga ham ta'sir ko'rsatadi. Baholash zaruriyati ham davlat, ham jamiyat

tomonidan tan olingan, biroq amalga oshirish ancha qiyinligicha qolmoqda. Hozirgi vaqtda mavjud miqdoriy yondashuvlar juda umumiy bo'lib, ta'lim muassasasi faoliyatining xilma-xilligini to'liq aks ettirmaydi, sifatli yondashuvlar asosan sub'ektiv bo'lib qolmoqda. Shu sababli, ta'lim sifatini boshqarishning zamonaviy nazariyasi va amaliyotidagi muhim muammo - baholash maqsadlari va usullarini ishlab chiqishdir. Ta'lim kvalimetriyasi ko'rsatilgan muammoning barcha xilma-xilligini hisobga olgan holda ta'lim tizimining sifatini baholashning eng to'liq va

amaliyotga yo'naltirilgan yondashuviga aylanishi mumkin. Kvalimetriya ilmiy yo'nalish sifatida ob'ektlar yoki jarayonlar sifatining miqdoriy tavsifi bilan bog'liq bo'lib, har qanday hodisa va ob'ektlar sifatini murakkab miqdoriy baholashni ishlab chiqish metodologiyasi va muammolarini o'rganadi. Pedagogik (tarbiyaviy) kvalimetriya mustaqil yonalish sifatida vujudga keldi, u psixologik, pedagogik va didaktik ob'ektlarni har tomonlama baholashda kvalimetrik usullarni qollash tushuniladi. Uning asoslari G.G. kabi mahalliy olimlarning asarlarida qo'yilgan. Azgaldov, A.I. Subetto, N.A. Selezneva, SI. Arxangelskiy, I.B. Itelson, V.P. Mizintsev, N.M. Rosenberg, AM Sochor, MM. Potashnik, shuningdek, xorijiy va boshqa olimlar. Ta'lim uchun kvalimetriyaning uslubiy ahamiyati tabiatan nomoddiy

bo'lgan ta'lim tizimlari ob'ektlarining sifatini, uning turli xil xususiyatlari va

xususiyatlarining ko'pligiga qaramay, bitta miqdoriy ko'rsatkich bilan ifodalashning fundamental imkoniyatidadir. Kvalimetriyada baholash (baholash) baholash ob'ekti haqida qiymat mulohazalarini shakllantirishga qaratilgan boshqaruv funktsiyasining

(faoliyatining) maxsus turi sifatida belgilanadi. Ushbu pozitsiyalardan sifatni

baholash ob'ekt sifat tushunchalaridan biri bo'lgan baholash turi sifatida

qaraladi. Sifatni baholash, bir tomondan, qiymat munosabatlari tizimida sifatni

o'lchashning alohida holati bo'lsa, ikkinchi tomondan, sifatni o'lchash tizimini o'z ichiga oladi.

Pedagogik kvalimetriya —ta'lim sifatini miqdoriy vasifat jihatdan o'lchash, diagnostika qilish, baholash jarayonini standartlashtirishga yo'naltirilgan fanlararo yo'nalish sifatida shakllangan. Ilmiy manbalarda kvalimetriya nazariyasining shakllanishi texnik kvalimetriya bilan bog'liq bo'lib, ushbu atama dastlab mahsulot sifatini o'lchashni ifodalagan, keyinchalik uning prinsiplari ijtimoiy sohalarga, xususan pedagogikaga tatbiq etila boshlandi. Pedagogik kvalimetriya nazariy jihatdan bir nechta ilmiy maktablar tomonidan ishlab chiqilgan:G.G. Azgaldov kvalimetriyaning umumiy metodologiyasini ishlab chiqib, sifatni o'lchashning matematik modellari, koeffitsiyentlar tizimini ishlab chiqqan.V.M. Kondakovta'lim sifatini baholashda “mezon –indikator –ko'rsatkich” tripletini taklif qilgan.A.I. Subetto o'quvjarayonining samaradorligini integral ko'rsatkichlar asosida baholash tamoyillarini rivojlantirgan.Bu olimlarning asarlarida o'lchovning aniq qilinishi, sifat parametrlarining og'irlik koeffitsiyentlari, ekspert bahosining matematik statistik qayta ishlanishi kabi muhim jihatlar asoslangan.Ilmiy manbalarda kvalimetriya quyidagi yo'nalishlarda chuqur o'rganilgan:Ta'lim sifatini baholash kvalimetriyasi,o'quv dasturlarining samaradorligini o'lchash, bilim va kompetensiyalarni toifalash, o'quvchilar rivojlanish dinamikasini tahlil qilish, diagnostik testlar orqali reyting ko'rsatkichlarini aniqlash. Bu borada V.P. Bepalkoning “pedagogik texnologiya” modeli ta'lim natijalarini to'rt darajada baholashni taklif etadi.Kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirgan olimlar:A.V. Xutorskoy—shaxsiy, metapredmet va predmet kompetensiyalarni baholash mezonlarini ishlab chiqqan.N.V. Kuzmina—faoliyat kompetensiyasining pedagogik modeli va o'qituvchi kasbiy mahoratini baholash indikatorlarini ishlab chiqqan.

Tadqiqot ishida oliy ta'lim muassasalari talabalarining kvalimetrik

kompetentligini rivojlantirishning tashkiliy-tizimli modeli, tizimli-faoliyatli yondashuv va diagnostik korreksiyaning identiv xususiyatlariga ko'ra ichki va tashqi

omillarga ajratish hamda didaktik omillarning ichki va tashqi ta'sirini izchil aniqlash

asosida takomillashtirilgan. Model maqsadli blok, kvalimetrik-metodologik blok, prosessual-faoliyatli blok va natijaviy bloklardan iborat. Maqsadli blokda ijtimoiy buyurtma, maqsad, vazifalar bayon qilingan. Kvalimetrik-metodologik blokda yondashuvlar, tamoyillar, Kvalimetrik kompetentlikning komponentlari bayon qilingan. Tadqiqot jarayonida oliy ta'lim muassasalari talabalarining kvalimetrik kompetentligining quyidagi komponentlari shakllantirildi:

motivasion-qadriyatli – pedagogik-diagnostik yondashuv asosida ta'lim-tarbiya

jarayonining o'quv va hayotiy faoliyatdagi ahamiyatini, pedagogik diagnostika asosida talabalarining ta'lim-tarbiyaga qiziqishini kuchaytirish;

kognitiv-integrativ – talabalarining bilim, malaka, ko'nikmasini rivojlantirish, pedagogik diagnostika natijaviyligi tahlillari asosida ta'lim-tarbiya samaradorligini

oshirish;

ijobiy va salbiy jihatlarni izlab topish hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga

qiziqishi va ehtiyojini rivojlantirish; talabalarining ahloqiy, intellektual, estetik va

jismoniy jihatdan rivojlanishi uchun ta'lim-tarbiya jarayonining jahon tajribalari

asosida takomillashtirish; pedagogik diagnostikani boshqa fanlar bilan integrativ

o'rganish qobiliyati, ijodiy salohiyat, o'sishga intilish xususiyatlarini tarkib toptirish;

amaliy-faoliyatli – talabalarning zamon talablariga mos ta'lim-tarbiya faoliyati davomida zaruriy diagnostik metodlarni samarali qo'llay olish jarayonida faolligini

ta'minlash; Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida ta'lim sifatini baholash,

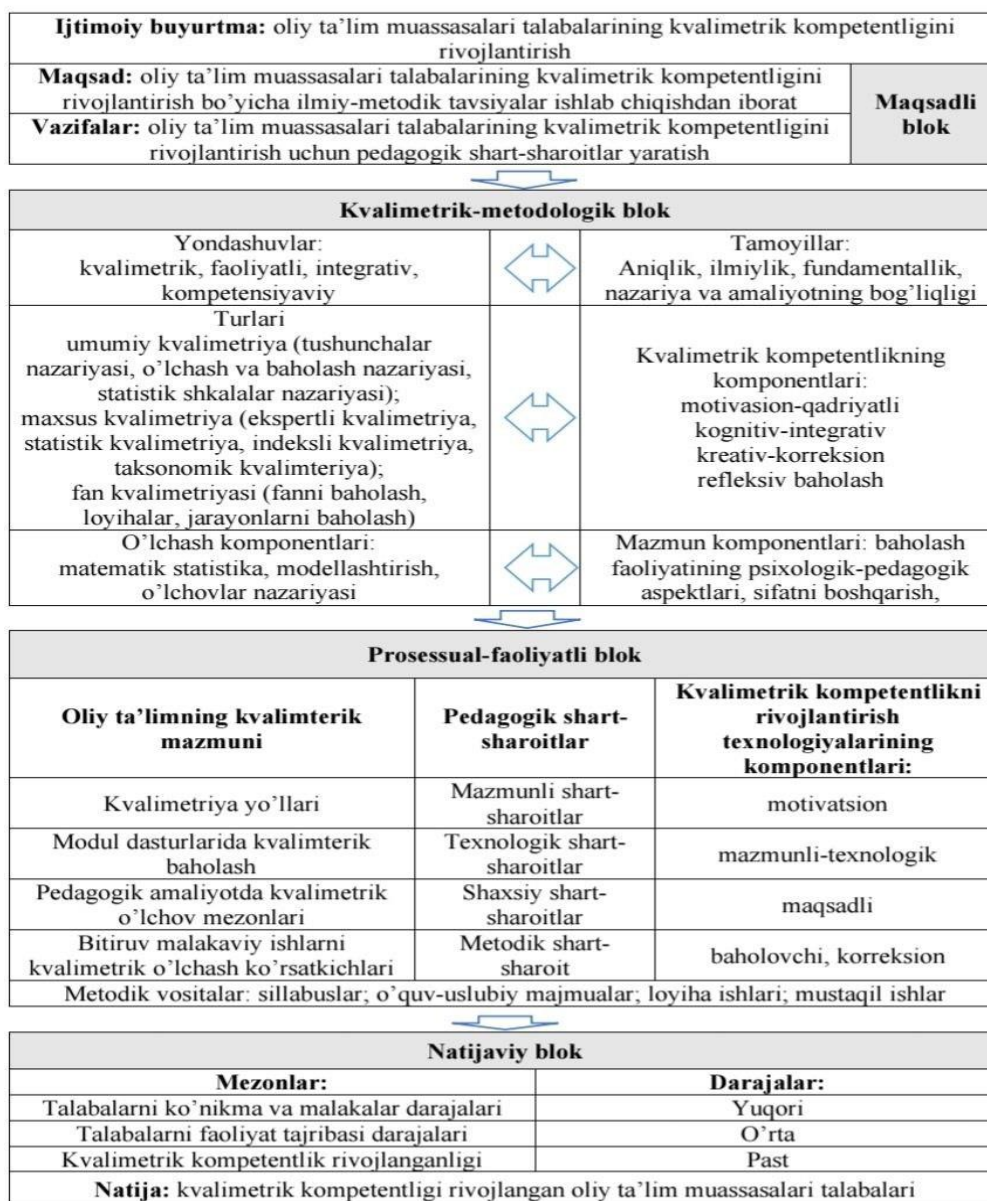
pedagogik obektlarni kvalimetrik xarakteristkalariga moslashtirish, talabalarda kvalimetrik kompetensiyalarni rivojlantirish, kvalimetrik yondashuv asosida innovation pedagogik faoliyatni takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib

borilmoqda. Shuningdek, kvalimetrik kompetentlikni rivojlantirish modellarining

samaradorligini oshirish, innovation metodikalar hamda elektron ta'lim resurslarini

kvalimetrik yondashuv asosida pedagogik mazmunini muvaffaqiyatini ta'minlash

bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda so'ngi yillarda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini ko'tarish ta'lim-tarbiya tizimini pedagoglar attestatsiyasini tashkil etish asosida takomillashtirish, ta'lim mazmunining yangi avlodlarini yaratish, pedagogik kvalimetriya o'quv resurslarini ishlab chiqishning me'yoriy asoslari yaratilmoqda. «Mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish» 2 ustuvor vazifalar etib belgilandi. Natijada, oliy ta'lim muassasalari talabalarining kvalimetrik

kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari kengaydi. Ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik kvalimetriya metodlaridan foydalanishning amaliy muammolari va ularning yechimlari MDH hududida yaratilgan ilmiy adabiyotlar asosida o'rganilganda, avvalo kvalimetriyaning o'zi ta'lim sifatini o'lchash, tahlil qilish va baholashga xizmat qiluvchi tizimli ilmiy yo'nalish ekani ta'kidlanadi. 1970–2020 yillar davomida Rossiya, O'zbekiston, Qozog'iston va Belarus ilmiy maktablari bu

borada keng ko'lamli tadqiqotlar olib borgan. V.P. Bespalko, A.I. Subetto, V.S. Avanesov, P.F. Kubrushko, shuningdek O'zbekistonda N.S.Saidahmedov, B.R. Qodirov kabi olimlar pedagogik kvalimetriya metodologiyasini shakllantirgan. Ammo ularni ta'lim amaliyotida qo'llash jarayoni bir qator tizimli muammolarni yuzaga keltiradi. Birinchi katta muammo — ta'lim natijalarini o'lchash mezonlarining aniqlashtirilmaganligi. MDH davlatlarida olib borilgan izlanishlarda mezon va indikatorlarning yetarli darajada standartlashtirilmagani, turli ta'lim muassasalari o'rtasida baholash mezonlari keskin farq qilishi ta'kidlanadi. Bu esa o'quvchining haqiqiy bilim darajasini aniqlashda sub'ektivlikka olib keladi. A.I. Subetto va V.P. Bespalko baholashdagi sub'ektivlikning yuqori darajasi – 30–40% gacha yetishini ilmiy dalillar bilan ko'rsatadi. Ikkinchi muammo — o'qituvchilar baholash jarayonining o'ziga xos sub'ektiv ta'siri. Avanesovning tadqiqotlariga ko'ra, ko'plab o'qituvchilar mezonlar yetarli aniqlanmagani bois baholashda shaxsiy tasavvurlari, munosabatlari va tajribalariga tayangan holda qaror qabul qiladi. Bu esa baholashning adolatligini pasaytiradi. Uchinchidan, MDH mamlakatlarida elektron va raqamli baholash vositalari yetarlicha rivojlanmagan. Qozog'iston va O'zbekiston tadqiqotlarida testlar bazasi eskirganligi, adaptiv test algoritmlarining

yo'qligi, raqamli kompetensiyalarni o'lchashning murakkabligi qayd etiladi.

To'rtinchi muammo — o'qituvchilarning kvalimetrik kompetensiyasi pastligi.

O'zbekiston tajribasida pedagoglarning katta qismi baholash mezonlarini

loyihalash, indikator yaratish, rubrikalar tuzish kabi amaliy kvalimetriya ko'nikmalariga ega emasligi aniqlangan. Bu esa metodlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azgaldov, G. G. (1975). Kvalimetriya: teoriya i praktika. Moscow: Nauka.
2. Bepalko, V. P. (1983). Pedagogicheskie tekhnologii i kvalimetricheskiye podkhody. Moscow: Prosveshcheniye.
3. Kondakov, V. M. (1990). Metody otsenki kachestva obrazovaniya. Moscow: Vysshaya Shkola.
4. Subetto, A. I. (1998). Integral'naya otsenka effektivnosti uchebnogo protsessa. Saint Petersburg: Piter.
5. Khutorskoy, A. V. (2003). Kompetentnostnyy podkhod v obrazovanii: teoriya i praktika. Moscow: Akademiya.
6. Kuzmina, N. V. (2005). Modeli kompetentsiy i professional'noy deyatel'nosti uchitelya. Moscow: Logos.
7. Mitina, L. M., & Duray-Novakova, K. M. (2012). Pedagogicheskaya kvalimetrika i otsenka professional'noy kompetentnosti uchitelya. Moscow: Izdatel'stvo MGPU.
8. OECD. (2018). Education